

Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., 2000. július–augusztus (641–643. o.)

A mérhető történelem

Scott M. Eddie: Historisches Verzeichnis der Grundbesitzer des Burgenlandes. Burgenland történelmi gazdacímtára, 1893–1930 Burgenländischen Landesarchiv, Bau 79, Eisenstadt, 1999, 276 oldal

Scott M. Eddie a magyar gazdaságtörténész társadalom sajátos alakja. Igen, a magyaré is, mert bár kanadai tudós, a Torontói Egyetem megbecsült közgazdaságtan professzora, Magyarország mindig kutatásainak kiemelt tárgya és területe volt; megtanult magyarul, magyar könyvtárakban és levéltárakban kutatott, gondolatait hosszú évtizedek óta megosztja a hazai gazdaságtörténész társakkal, s az általa létrehozott kanadai–magyar alapítvány¹ is a magyarországi gazdaságtudományi szakkönyvtárak, felsőoktatási intézmények és kutatóhelyek segítésére jött létre. Magyar nyelvű publikációinak száma ugyan nem nagy, a Magyarországról szólóké és a magyar kutatásokra hivatkozóké azonban jelentős.

Eddie professzor a nemzetközi gazdaságtörténész társadalomnak is sajátos alakja. A gazdaságtörténészek azon csoportjához tartozik, akik hisznek a történelem mérhetőségében, adatainak relevanciájában, egzakt elemezhetőségében. A kliometria jeles művelőjéről, az 1960-as évek történeti gazdaságtana által inspirált kvantitatív történetírás képviselőjéről, a nemzetközi interdiszciplináris kliometria konferencia² szervezőjéről és egyik szellemi motorjáról van szó. A számok nagy barátjáról, aki ugyanakkor a matematikai apparátust igen visszafogottan használja, ódzkodik a számítástechnikai kapacitás növekedésével könnyen elérhetővé vált egzotikus sokváltozós módszerek kritikátlan alkalmazásától, s mindenképpen igyekszik az általa használt módszerek lényegét megérteni, és egyszersmind megérteni. Akiből következésképpen hiányzik az az arisztokratikus elzárkózás, ami egyes, kevesek által művelt szaktudományok képviselőit olykor jellemzi. Ahogy egyik méltatója írta: 1996-ban magyarul megjelent könyve „[A] hagyományos történetírással való párbeszéd szorgalmazására szinte egyedülállóan empatikus példa...” (Eddie [1996], Kövér [1997] 46. o.)

Scott kutatói figyelmének középpontjában a földbirtok áll. Meggyőződése, hogy a kutatásai során leginkább feltárt időszakban, a 19. század közepétől a második világháborúig terjedő periódusban Európa középső és keleti részén a birtok, a gazdaság, a birtoklás és a gazdálkodás a gazdasági és társadalmi élet kitüntetett aktora és indikátora. Kutatásai során bejárta e régiót, feltárta a helyben hozzáférhető forrásokat, s azokat formális és informális kutatói hálózatok kialakításával dolgozta fel. Korán felismerte a számítástechnika alkalmazásának innovatív lehetőségeit, amelyek lehetővé tették számára nemcsak a források gépközelbe vitelét, hanem később a számítástechnikai eszközök forrásközelbe vitelét, s az alkalmazott technológia mobilitásának, konvertálhatóságának, illetve kompatibilitásának biztosítását is. E több évtizedes munka eredménye az a számítógépes adatbázis – voltaképpen adatbázisok halmaza –, amely magyar, orosz és osztrák földbirtokok és földbirtokosok történeti adatait tartalmazza, birtoksoros rendszerben, és amely kutatásainak nyersanyaga és egyben terméke is.³

¹ Fundus Kvantitatív Gazdaságtörténeti Kutatások Kanadai–Magyar Alapítványa.

² International and Interdisciplinary Perspectives on German Economic and Social History: First Conference on German Cliometrics, Toronto, 1999. szeptember 23–26.

³ Az adatbázisok hozzáférhetővé tételéről Scott M. Eddie tárgyalásokat folytat a HIK–Tárki Történeti Adatbank illetékeseivel.

*

A *Burgenland történelmi gazdacímára* e tudományos munkafolyam jelentős állomása, amely mind tartalmában, mind létrejöttének körülményeiben, mind pedig mögöttes kutatásaiban és módszertanában hűen tükrözi a fent jelzett kutatói jellemvonásokat. Kétnyelvű könyv; fejezetei, fejezetcsoportjai német és magyar fordításban követik egymást. Kétnyelvűségét nemcsak a vizsgált terület államnyelvének változása, hanem a két ország kutatóinak együttműködése, s a könyv olvasóinak feltételezett köre is indokolja.

A mű központi eleme az a hármás, párhuzamos táblázatos rész, amely a későbbi Burgenland területén a földbirtokok és birtokosok adatait három névleges időpontban: 1893-ban, 1911-ben és 1930-ban tartalmazza. Az időpontok választását a kiinduló források magyarázzák, a Baross-féle és a Rubinek-féle gazdacímárak, valamint az 1930. évi osztrák mező- és erdőgazdasági név- és címtár. A táblázatok azonban nem csupán a három forrás adatainak egymás mellé rendezése, hanem részletes forráskritikai elemzés és adat-rekonstrukciós munka eredményeképpen jöttek létre, amely utóbbi nehézségeiről a módszertani fejezetből alkothat képet az olvasó. Bár a szerző közvetlenül nem hivatkozik rá, a fent említett adatbázis kódrendszere tette lehetővé, hogy a Trianon előtti és utáni területek módszertanilag korrekten váljanak összehasonlíthatóvá, s hogy mintegy rekonstruáljon egy történelmi entitást olyan időszakokban, amikor az még nem létezett.

A könyv elemző részében a szerző a birtokok szerkezete, mérete, a gazdálkodás jellege és birtokosaik társadalmi megoszlása között keres összefüggést s magyarázatot a változás irányára és mértékére. Kiemelt figyelmet fordít a legnagyobb birtokok, valamint a legnagyobb birtokosok csoportjára, sőt egyes birtokok és birtokos családok helyzetének alakulására is. A vizsgált négy évtizedben a legnagyobb birtokegységek csökkenésének, sőt eltűnésének lehetünk tanúi; az arisztokrata birtokos réteg földjeinek jelentős százalékát elveszítette. A változás egyik oka a szerző következtetése szerint valószínűleg az osztrák – és ezen belül az egyedülálló burgenlandi – földadórendszerre adott válasz, valamint a nemes és nem nemes birtokosok eltérő vonzódása bizonyos birtoktípusok és -méretek iránt. Jelentős tényező volt a munkapiaci helyzet alakulása, illetve a tőke- és munkapiaci lehetőségekhez való, társadalmi rétegenként eltérő hozzáférés is.

Sajátos helyzetbe kerültek azok a birtokosok, akiknek birtokai az államhatár mindkét oldalán helyezkedtek el, s a korábban hasonló gazdasági jelentőségű birtokaik egyre jobban eltérő jövedelmezőségűvé váltak; ez motiválta azon törekvésüket, hogy az Ausztria és Magyarország közötti határkiegészítések során birtokaikat lehetőség szerint magyar területen tartsák. Ugyanakkor igen tanulságos a burgenlandi terület és a szomszédos magyar területek birtokainak clusteranalízissel végzett összehasonlítása, amely kimutatta, hogy a vizsgált területek a birtokok szerkezete tekintetében már Burgenland létrejötté előtt szignifikánsan különböztek egymástól.

A korabeli megyeleírásokkal, a birtokosok névmutatójával, magyar, német, szlovák és szlovén neveket tartalmazó összehasonlító községnevmutatóval, módszertani leírással kiegészített kötetben szinte függeléknek hat A gazdacímárakról általában című fejezet, amely ugyanakkor releváns információt: a birtokokra és birtokosokra vonatkozó nyomtatott források tömör, kritikai áttekintését adja, s ezzel a szerző több évtizedes forráskutatási tevékenységének eredményeit teszi magyar nyelven is olvashatóvá.

*

A mű létrejötté többéves, három országra (Kanada, Ausztria, Magyarország) kiterjedő kutatói együttműködést, s három nyelven született anyagok egységesítését igényelte. Ez a szokásosnál nagyobb felelősséget rótt a fordítókra, Harald Pricklerre és Verő Lászlóra,

akik egyúttal mintegy belső lektoraivá is váltak a szerző szövegének. Az adatok három (a községszavak esetében öt) nyelvet érintő rendszerezése és ellenőrzése a Vas Megyei Levéltár mint magyar közreműködő partner munkáját dicséri.

A könyvet a burgenlandi tartományi kormányzat hivatala jelentette meg, a tartományra vonatkozó kutatásokat közzétevő, 1947-ben indított sorozata⁴ 79. köteteként. A kissé szokatlan formátumú könyvet minőségi papírra nyomtatták, táblázatai jól olvashatók, kár azonban, hogy könyvészeti megfontolások miatt a három összetartozó táblázatrész lapjai nem egy-egy kihajtható oldalhármason jelenhettek meg. Az eredetileg színes, korabeli megyetérképek fekete-fehér nyomtatása némiképp csökkenti az olvasó esztétikai élményét.

Egy ilyen sajátos kiadvány esetében mindig felvethető a célközönség kérdése. A tiszteletpéldányt kiérdeklő kollégákon, speciális egyetemi kurzusok hallgatóin kívül ki alkotja majd a *Burgenland történelmi gazdacímtára* olvasóinak körét? A szerző, szándéka szerint eleve kettős olvasóközönséget célzott meg. Az egyik tábor természetszerűleg a Burgenland, illetve Magyarország és Ausztria történelme és gazdasága iránt érdeklődő tudományos közösség, ide számítva az egyetemi oktatás, valamint a kvantitatív történetírás módszertana iránt fogékony kutatói csoportok képviselőit. A másik tábor laikus: családjuk, korábbi vagy jelenlegi birtokaik története iránt érdeklődő magánszemélyek, helytörténeti forrásokat gyűjtő önkormányzatok az államhatár mindkét oldalán. Scott M. Eddie közérthető stílusa, a hagyományos történetírás hagyományai iránti empátiája szerencsésen ötvöződik kliometrikus gondolkodásmódjával, s ez a könyv szövegét mindkét tábor számára élvezhetővé teszi.

Távolabbi nézőpontból azonban a mű több mint szaktudományi vagy helytörténeti forrás: példa arra, hogy egy később megváltozott státusú terület történetét, esetünkben Burgenlandét, hogyan lehet rekonstruálni magyar adatokból, s ugyanez megtehető lenne Szlovákiával, Horvátországgal és Erdéllyel is. Hasonlóképpen, az osztrák adatokból rekonstruálhatók lennének a Cseh Köztársaság, Lengyelország és Olaszország egyes területei, a német történelmi adatokból pedig Lengyelország vagy Litvánia részei.

Hivatkozások

EDDIE, S. M. [1996]: Ami „köztudott”, az igaz is? Bevezetés a kliometrikus történetírás gondolkodásmódjába. Csokonai Kiadó, Debrecen.

KÖVÉR GYÖRGY [1997]: Milyenek vagyunk? A Hajnal István Kör – Társadalomtudományi Egyesület – tíz év múltán. Századvég, Új folyam 4. sz. tavasz, 46. o.

Székely Iván

⁴ Burgenländische Forschungen. Amt der Burgenländischen Landesregierung, Eisenstadt.